

UDK: 262.12 Akšamović, A.
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 27. 1. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Odnos biskupa Antuna Akšamovića prema komunističkoj vlasti

MIROSLAV AKMADŽA - MARGARETA MATIJEVIĆ

Filozofski fakultet u Osijeku, Sveučilište u Osijeku - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U ovom radu prikazan je odnos biskupa Akšamovića prema komunističkoj vlasti u Jugoslaviji, posebice u razdoblju od 1945. do umirovljenja 1951., ali i u razdoblju sve do njegove smrti 1959. iako je u tom razdoblju njegova aktivnost bila znatno slabija. Posebice je prikazan njegov bliski odnos s predsjednikom hrvatske vjerske komisije Svetozarom Ritigom kojem se ponajviše obraćao tražeći potporu za neke svoje zahtjeve usmjerene prema državnim vlastima. U ovom radu naznačene su i neke njegove predstave upućene tijelima državne vlasti koje zorno prikazuju probleme na koje je biskup nailazio, te način na koji ih je pokušao razriješiti. Zahvaljujući Ritigovoj potpori, ali i svojoj spremnosti za bolju suradnju s vlastima od ostalih biskupa, njegovim predstavkama i molbama češće bi bilo udovoljeno nego što je u to vrijeme bila praksa.

Ključne riječi: hrvatska vjerska komisija, Katolička crkva, državno-crkveni odnosi

U zaštiti Svetozara Ritiga

Antun Akšamović imenovan je biskupom Bosansko-đakovačke i srijemske biskupije 1920., a 1923. i apostolskim administratorom sjeverne Slavonije i Baranje (tada dijelovi Pečujske biskupije). Nakon svršetka rata 1945. blisko je surađivao s mons. Svetozarom Ritigom, ministrom u hrvatskoj komunističkoj vladi i predsjednikom Komisije za vjerske poslove, na sređivanju crkveno-državnih odnosa.¹ Umirovljen je 1951., a umro u 84. godini 1959. godine.

¹ Monsinjur dr. Svetozar Ritig (1873. – 1961.) bio je svećenik i povjesničar, ali i političar. U lipnju 1941., nedugo nakon uspostave NDH, bježi u Hrvatsko primorje, od kuda kao simpatizer partizanskog pokreta 1943. pristupa partizanima. U svibnju 1944. postaje vijećnik ZAVNOH-a, a odmah zatim na III. zasjedanju ZAVNOH-a izabran je u Predsjedništvo ZAVNOH-a. U rujnu 1944. dolazi na čelo Komisije za vjerske poslove pri ZAVNOH-u, a poslije pri Predsjedništvu vlade NR Hrvatske. Bio je također poslanik u skupštini FNRR i u Hrvatskom saboru. Dana 26. veljače 1946. postaje ministar bez lisnice u vladi NR Hrvatske. (Više o Ritigu, M. AKMADŽA, "Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Ritiga", *Historijski zbornik*, god. LIV, Zagreb 2001., 137. -158.)

Iako je u vodstvu partizanskog pokreta bilo dosta onih koji su ga smatrali suradnikom ustaškog režima, zahvaljujući Ritigu može se reći da je bio jedan od rijetkih biskupa koji je bio u povlaštenom položaju u komunističkom režimu. Tome nije smetala ni činjenica da je bio jedan od onih biskupa koji su potpisali poslanicu od 24. ožujka 1945. na Biskupskoj konferenciji u Zagrebu, u kojoj se oštro napada partizanski pokret. Ta poslanica napisana je kada je već bilo očito da će partizanske snage preuzeti vlast u zemlji.² Komunističko vodstvo je poslanicu tumačilo kao potporu Katoličke crkve ustaškom režimu.³ Iako će poslije biskup Akšamović u svom pismu mons. Ritigu od 17. lipnja 1945. objašnjavati da poslanica nije bila usmjerena protiv partizanskog pokreta, već protiv neodgovornih elemenata među partizanima, ustašama i četnicima, činjenica je da se poslanica ponajprije odnosila na partizane. U spomenutom pismu Akšamović izjavljuje da nije bio pozivan ni na kakvu istragu zbog navedene poslanice, te naglašava da je poslanica bila potrebna radi događaja u zemlji. Ističe da sadržaj poslanice nije u idejnoj i stvarnoj opreci s partizanskim pokretom, te da se u njoj ne govori o NDH, nego se govori o vlastitoj državi koja je osigurana i u Federativnoj Jugoslaviji. Tvrdi da nevine svećenike i katolike nisu ubijali partizani nego mržnjom zaraženi neodgovorni elementi među partizanima, četnicima i ustašama, te da su nosioci te mržnje i začetnici četnici i muslimani u Bosni. Ističe da je dao izjavu u korist partizanskog pokreta, te zahvaljuje što je na Ritigov prijedlog Josip Broz - Tito zapovjedio da se prigodom borbi oko Đakova poštedi katedrala.⁴

Bilo je i onih koji su ga optuživali za poticanje vjerskih prelaza pravoslava na katoličanstvo jer je o navedenome poučio svećenike i dao svoj blagoslov te pozvao pravoslavce na primanje katoličke vjere.⁵ Bio je optužen u državnom tužiteljstvu u Slavonskom Brodu. Tužbu od 12 točaka njegovih navodnih krivnji protiv partizanskog pokreta podnio je Mirko Gazivoda s još nekoliko potpisnika. Akšamović u pismu Ritigu od 15. studenog 1945. za Gazivodu piše da je pijanac koji je u Gudincima ležao pijan na ulici, "te su mu prolaznici ciglu pod glavu metnuli iz sažaljenja". Navodi da je Gazivoda odlazeći iz Gudinaca poveo sa sobom nečiju ženu, na što je došla cijela njezina obitelj i tužila ga. Zbog toga ga je Akšamović morao suspendirati sa župe, nakon čega je dobio namještenje kod državnog tužitelja u Slavonskom Brodu.⁶

²"Poslanica hrvatskoga katoličkog episkopata od 29. ožujka 1945.", *Katolički list*, br. 96/1945, 12.-13., 93.-95.

³B. PETRANOVIĆ, "Aktivnosti rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945. -septembar 1946.)", *Istorija XX. veka*, Zbornik radova V, Beograd 1963., 269.

⁴ Hrvatski državni arhiv (dalje HDA), fond Komisije za odnose s vjerskim zajednicama (dalje KOVZ), kut. 326.

⁵ Đ. MIKAŠEK, *Našička spomenica 1941. - 1945.*, Našice 1997., 79. - 90.

⁶ M. MATIJEVIĆ, "Odnos Komisije za vjerska pitanja i bosansko - srijemskoga biskupa Antuna Akšamovića", *Zbornik u čast Hrvoja Matkovića*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2005., 187.

Ritig je poticao Akšamovića i da se politički više angažira. Međutim u svezi s očekivanim izborima za Ustavotvornu skupštinu Akšamović u pismu od 1. listopada 1945. javlja Ritigu da je njegova kandidatura u Đakovu "propala stvar" jer s jedne strane kotarski komitet za kandidata neće svećenika, a s druge strane mu je konkurent popularan političar Mijo Birtić, kandidat Hrvatske republikanske seljačke stranke koji je na izborima u đakovačkom kotaru 1935. dobio 11 500 od ukupno 13 000 glasova. U istom pismu se osvrće i na biskupsku konferenciju održanu tjedan prije s koje je upućeno vjernicima pastirsko pismo, u kojem se oštrio kritizira komunistički režim i predstavlja J. Brozu-Titu. Ističe da Crkva očekuje neki vid odštete te predlaže uzdržavanje iz državne kase tako da Sv. Stolica vidi da Crkva nije prezrena i da vjerski porez nije prebačen na teret vjernika katolika, dok su sva crkvena imanja u rukama državnih komesara.⁷

U pismu Ritigu od 11. listopada 1945. Akšamović navodi da je biskupija pred rat (1941.) imala pune štale stoke svake vrste, te da je pri zamjeni novčanica državi predano 45000 000 kuna i plaćen porez od 15 000 000 kn. Negoduje da je biskupija uvođenjem sekvestra ostala bez najvećih prihoda, te izražava nadu da će narod pomagati crkvi, ali da za to treba vremena. Navodi da mu je Vladimir Bakarić potvrdio da su prigovori umjesni, ali da Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva sve čini po nalogima iz Beograda. Ističe da je nepoznata sudbina njegova idejnog nacrt, koji je u nekoliko točaka dogovorio s dr. Franjom Hermanom, oko uređenja odnosa Crkve i države.⁸

Iznenađuje i Akšamovićevo osobno stajalište o nadbiskupu Alojziju Stepincu, koji je bio vrlo kritički, iako se u službenim prigodama uvijek s njim slagao. Naime, pred Božić 1945. biskup se javlja Ritigu s kratkom primjedbom o nadbiskupu Stepincu: "Nitko nije mogao slutiti kakve se zakulisne akcije i gotovo stupidne makinacije poradjaju u nadb. dvoru. Ti ćeš se sjećati mojih rieči, koje sam Ti napisao kad sam se razočaran vratio u rujnu iz Zagreba. Rekao sam: 'Dr. Bauer je oko sebe imao stalno umne muževe svećenike i civilite. Dr. Stepinac imade neuke mladiće i opaticice' – Nije dakle čudo da je upao u takav očajan položaj da ga braniti ne možemo. To je jedan diplomatski zapletaj, pak je jedini izlaz, da to rieši sv. Stolica, pa makar i detronizacijom Dr. Stepinca. Još je bolje, da sam abdicira, ako se osjeća krivim ili da se državnici izpriča ako nije njegova subjektivna krivnja."⁹

Da je Akšamović bio u dobrim odnosima s novom vlašću vidljivo je i iz izvješća hrvatske vjerske komisije Saveznoj komisiji za vjerske poslove u kojem među inim stoji da su s Komisijom surađivali rijetki biskupi kao što su biskup šibenski Jeronim Mileta, biskup senjski Viktor Burić i biskup đakovački Antun Akšamović.¹⁰ U razgovoru jugoslavenskog predstavnika

⁷ HDA, KOVZ, kut. 326.

⁸ HDA, KOVZ, kut. 326.

⁹ M. MATIJEVIĆ, n. dj., 188.

¹⁰ HDA, KOVZ, kut. 133, Izvješće Komisije za vjerske poslove Hrvatske Saveznoj komisiji za vjerske poslove, br. 2131/1948, od 15. siječnja 1949.

u Vatikanu, Petra Benzona, s državnim tajnikom Svete Stolice, Dominikom Tardinijem 30. lipnja 1947., Benzon je iznio primjere biskupa koji dobro surađuju s vladom, te im je vlada u određenim pitanjima izišla u susret. Tako je naveo da je Akšamoviću vraćen dio zemljišta oduzet agrarnom reformom i odobreno skupljanje priloga za Crkvu.¹¹

Akšamovića su često pozivala državna tijela i rado se odazivao na te pozive prigodom raznih državnih svečanosti. Prigodom proslave Dana Jugoslavenske narodne armije 22. prosinca 1950. u Đakovu po biskupa Akšamovića poslana je posebna deputacija oficira koja ga je pozvala na akademiju i banket. Dovezen je i vraćen autom u biskupski dvor. Tom prigodom vojsci je poklonio 2 hl starog vina.¹²

Biskup Akšamović je 10. studenoga 1950. uputio molbu Sv. Stolici da mu imenuje pomoćnog biskupa za obavljanje crkvenih poslova koje on ne može obavljati radi svoje poodmakle dobi. Papa Pio XII. je udovoljio molbi te mu je dekretom od 15. lipnja 1951. imenovao pomoćnog biskupa, Stjepana Bauerleina, profesora i duhovnika u Biskupskom bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, koji je primio biskupski red 29. lipnja 1951. u đakovačkoj stolnoj crkvi.¹³ Bauerlein je nakon umirovljenja Akšamovića imenovan njegovim nasljednikom, ali je za razliku od Akšamovića bio u nemilosti državnih vlasti.

Akšamović je bio i jedan od rijetkih predstavnika Katoličke crkve koji je glasovao na izborima. Prema podacima vjerske komisije iz 1958. od 16 katoličkih biskupa izašao je na izbore samo biskup Akšamović.¹⁴ Odlikovan je u povodu 84. rođendana jednim od najvećih odličja, Ordenom bratstva i jedinstva prvog reda, koji se davao vrlo rijetko crkvenim osobama. U zabilješci o predaji odličja 17. rujna 1959. stoji da je zahtijevao predaju odličja u prostorijama NO općine Đakovo, a prigodni ručak spremljen mu je kod nećakinje, jer je tvrdio da raspolaže malim sobama i da se u biskupskom dvoru ne kuha. Aludirajući na biskupa Stjepana Bauerleina, rekao je da sa njim postupaju kao s čobanom. Zahvalio je za povećanje novčane pomoći koja je od tada trebala iznositi 30 000 dinara. Obećao je posebno mjesto čuvanja odličja u muzeju biskupije nakon njegove smrti. U prigodnoj zahvali spomenuo je među inim: „Ja sam nasljednik velikoga biskupa Strossmayera. (...) Ja sam imao baštiniti i čuvati ideologiju Strossmayerovu. Ja sam ju doista čuvao i njegovao. (...) Što je Strossmayer zamislio to je Maršal Tito ostvario i učinio svojinom jugoslavenskih naroda. Bratstvo i jedinstvo je danas snaga i slava nekada pocijepanih Jugoslavena. Drugi razlog je u tome što je Maršal

¹¹R. RADIĆ, *Država i verske zajednice 1945-1970*, knj. I., Beograd 2002., 278, bilješka 1023.

¹²M. MATIJEVIĆ, n. dj., 185.-193.

¹³HDA, KOVZ, kut. 138, 5663/51.

¹⁴HDA, KOVZ, kut. 38, Pov. 96/1-1958., Zapisnik sa savjetovanja Savezne komisije za vjerska pitanja 18. X. 1958.

Tito nacionalnu politiku Jugoslavije postavio na temelje potpune ravnopravnosti.¹⁵

Vjerska komisija je 8. listopada 1959. zaprimila brzojav Biskupskog ordinarijata iz Đakova o smrti biskupa Akšmovića i ukopu. Poslala je izraze sućuti ordinarijatu i biskupovim nećacima. Odmah je telefonski zatraženo posebno mjesto za službenu delegaciju u pogrebnoj povorci. Vijence su poslali predsjednik Sabora NRH Vladimir Bakarić, Ivan Krajačić u ime Izvršnog vijeća Sabora, Komisije za vjerske poslove NR Hrvatske, Narodnog odbora (NO) kotara Osijek, NO općine Đakovo i Socijalistički savez. Vijest o smrti Akšamovića prenijeli su *Borba*, *Politika* i *Vjesnik*.¹⁶ Odmah nakon njegove smrti Narodna banka iz Đakova vratila je njegovu mjesečnu pomoć od strane Komisije u Zagreb, na što je kaptol iz Đakova zahtijevao povrat novaca radi troškova liječnika i ljekarnika, a da bi od ostatka napravili spomenploču. Tajnik vjerske komisije osobno je intervenirao u Saboru da se to pitanje povoljno riješi.¹⁷

Primjedbe na nacrt ustava

Kada je 1946. jugoslavenska vlast pripremala svoj prvi ustav, Ministarstvo za Konstituantu uputilo je opći poziv građanima da daju primjedbe na njegov nacrt. S obzirom na to da su procijenili da to ne bi imalo nikakvog učinka, većina katoličkih biskupa nije ništa poduzimala u tom pogledu. Jedine konkretne primjedbe uputio je biskup Akšamović u ime biskupskog konzistorija u Đakovu, preko Komisije za vjerske poslove pri Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske u pismu od 6. siječnja 1946. naslovljenom na Ministarstvo za Konstituantu.¹⁸

Na početku pisma izražava se žaljenje što nije zatraženo mišljenje nadležnih predstavnika Katoličke crkve u Jugoslaviji, napominjući da su oni jedini ovlašteni iznijeti stajalište Crkve i zahtjeve njezinih vjernika. S obzirom na svoju nenadležnost u ovom pitanju napominje se da su iznesene primjedbe samo u cilju obrazloženja svoje žalbe. Osvrćući se na predloženo načelo odvajanja Crkve od države istaknuto je da je Katolička crkva načelno protiv takve rastave iznoseći stajalište "da su od Boga ustanovljene dvije vlasti Država i Crkva, od kojih jedna promiče vremenito i zemaljsko dobro ljudi saglasno s njihovom zemaljskom svrhom, a druga vjersko duhovno saglasno s vječnom svrhom čovjeka. Ove dvije vlasti su svaka u svom području vrhovne i neovisne, dok u stvarima, koje interesuju jednu i drugu vlast treba da među njima vlada sporazum, kako bi podložnicima jedne i druge vlasti

¹⁵ M. MATIJEVIĆ, n. dj., 189.

¹⁶ HDA, KOVZ, kut. 39, Pov. 40/1-59.

¹⁷ M. MATIJEVIĆ, n. dj., 192.

¹⁸ HDA, KOVZ, Kut. 126, 59/46, Primjedbe biskupskog konzistorija u Đakovu Ministarstvu za Konstituantu FNRJ na nacrt Ustava FNRJ, br. 102/1946, od 8. siječnja 1946.

bilo omogućeno, da djelujući za svoju zemaljsku svrhu istovremeno promiču ciljeve svoje vječne svrhe". Dalje je upozoreno da se načelo rastave Crkve i države bez točnijeg tumačenja može shvatiti kao stavljanje Katoličke crkve u Jugoslaviji izvan zakona, što će omogućiti predstavnicima državne vlasti da s Katoličkom crkvom i njezinim ustanovama, predstavnicima i svećenstvom, te njezinom imovinom mogu samovoljno bez ikakve odgovornosti pred zakonom postupati. Osvrćući se na članak 25. prijedloga Ustava, koji govori da su vjerske zajednice "slobodne u svojim vjerskim poslovima i vršenju vjerskih obreda", upozoreno je da se djelovanje Katoličke crkve ne može ograničiti samo na stvari vjerovanja i vršenja obreda, nego joj se mora zajamčiti sloboda djelovanja u svim crkvenim poslovima i priznati sva sredstva koja su joj potrebna za promicanje vjersko-moralnih i duhovnih ciljeva. Također je zatraženo da se Katoličkoj crkvi prizna neka vrsta autonomnog prava u smislu kojeg ona može za svoje vjernike izdavati zakone. Strahujući da država želi razbiti crkvenu vlast, posebno u pogledu Svete Stolice, zatraženo je jamstvo za "slobodno općenje biskupa sa svećenstvom i vjernicima te vrhovnom glavom katoličke Crkve rimskim Papom". Zatim je zatraženo pravo dušobrižništva u vjerskom odgoju, sloboda osnivanja ustanova dobrotvornosti (bolnice, sirotišta i sl.), pravo izdavanja listova i časopisa, slobodno upravljanje crkvenom imovinom, pravo ubiranja prihoda i sl. Osvrćući se na prijedlog koji govori o slobodi savjesti i vjeroispovijedi, ustvrđeno je da nije u vjerskom pogledu dostatan jer se ne mogu vjernici zadovoljiti samo s tim da im je samo dopušteno biti pripadnicima Katoličke crkve i misliti katolički, nego da mogu kao katolici javno govoriti i u javnosti djelovati. U nastavku je izraženo oštro protivljenje odredbi o obvezatnom građanskom braku i pravu sudbenosti od državnih sudova u ženidbenim sporovima. Izneseno je i protivljenje odvajanju škole od Crkve, te je zatražena mogućnost dušobrižničke službe u raznim drugim ustanovama (bolnice, sirotišta, kaznionice i sl.). Da bi se spriječila daljnja javna promidžba države protiv vjere i vjerskih osjećaja, zatraženo je da se zakonom zajamči "nepovredivost i poštivanje vjerskog osvjedočenja i vjerskog osjećaja. Zločinom bi se imalo smatrati ne samo propovijedanje vjerske mržnje i razdora, nego i svako javno vrijeđanje vjerskih osjećaja, napose onakvo, koje se vrši u cilju otpada od vjere i propagande protiv Crkvi, bilo da ono dolazi sa strane privatnih lica ili drugih vjerskih zajednica, bilo sa strane osoba na javnim položajima ili javnim službama i ustanovama". Na kraju je postavljeno pitanje crkvene imovine, uz konstataciju da nacrt Ustava ništa ne određuje, posebno u pitanju tko se smatra pravnim subjektom odnosno vlasnikom te imovine, te tko pred državnim ustanovama treba zastupati njezine interese, prava i obveze, a aludirajući na agrarnu reformu i izvlaštenja zemljišta, da se za ta zemljišta osigura odgovarajuća odšteta.

Međutim, prigodom donošenja ustava ni jedna od navedenih primjedbi nije uzeta u obzir.

Zauzimanje za prava Družbe sestara sv. Križa u Đakovu

Biskup Akšamović je često posredovao kod državnih vlasti u svezi s raznim problemima na koje su nailazili, kako njegova biskupija, tako župe i redovnički samostani na njezinu području. Za pomoć su mu se često obraćale i časne sestre iz samostana Družbe sestara sv. Križa u Đakovu. Obratile su mu se tako i u svezi s provedbom agrarne reforme na njihovom posjedu. Akšamović je tim povodom uputio 22. veljače 1946. predstavku Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva u Zagrebu.¹⁹ Akšamović u predstavi navodi da su četiri ustanove po svojim odborima u Budrovcima u čijem području leži posjed spomenutog samostana s površinom oko 130 jutara, dale svoje prijedloge za zaštitu istoga posjeda. Uz predstavku je priložio i zapisnik spomenutih odbora. Ističe, također, da je samostan ustanova većega značaja, te da članice družbe obrađuju obradivo zemljište, a one su većim dijelom kćeri seljačkih obitelji i stalno borave i rade na posjedu gdje obrađuju fizički zemljište i bave se uzgojem stoke. Navodi i da družba ima vlastiti traktor, te da su tri sestre osposobljene za rukovanje svakom vrstom traktora koje posjeduju.

Akšamović u nastavku predstave upozorava da *Zakon o provedbi agrarne reforme i kolonizacije* određuje: "Seljačkim, odnosno zemljoradničkim posjedom smatra se svaki posjed bez obzira na površinu koju vlasnik kojemu je poljoprivreda jedino i glavno zanimanje obrađuje sam fizičkim radom svojim i svoje porodice, makar i uz djelomičnu najamnu radnu snagu." Napominje da samostan zapošljava časne sestre fizičkim radom prema potrebi naravi posla tako da im je to i jedino zanimanje, pak se mogu i moraju smatrati zemljoradnicama. Da su sestre vlasnice toga posjeda s obzirom na Družbu slijedi iz toga što je u taj posjed uložen novac koji su one stupajući u samostan predale upravi samostana kao svoj miraz uz uvjet da im se miraz vrati na ruke za slučaj kada bi koja od njih iz samostana istupila. Družba za taj miraz jamči, a događa se da sestre iz samostana istupaju, pa u svakom slučaju svoj miraz dobivaju natrag. Također ističe da, uzme li se u obzir da Družba ima oko 900 sestara, posjed od 130 jutara ne može se smatrati velikim posjedom.

Posebice je istaknuo da se samostan može ocijeniti kao ustanova veće historijske vrijednosti, jer je Družbu ustanovio i u samostan đakovački smjestio biskup Josip Juraj Strossmayer 1868. godine. Ovo je Akšamović namjerno istaknuo jer su se komunističke vlasti u kontaktima s katoličkim biskupima često pozivale na Strossmayerovo jugoslavenstvo, tražeći da im on bude uzor u njegovanju jugoslavenske ideje. Zahvaljujući tome njegova je biskupija najbolje prošla pri provedbi agrarne reforme u odnosu na sve druge biskupije u Jugoslaviji.

Akšamović se za navedenu Družbu zauzeo i u Ministarstvu za socijalnu politiku pismom od 22. veljače 1946. U pismu navodi da je 21. veljače 1946.

¹⁹ HDA, KOVZ, kut. 126, 338/46.

boravila u Đakovu komisija koju je poslalo Ministarstvo socijalne politike da pregleda neke zgrade i da utvrdi stambene prostorije raspoložive za svrhe toga Ministarstva, odnosno za smještaj dječjeg doma. Tako je pregledana i zgrada samostana navedene Družbe. Komisija je mogla utvrditi, da je cijela zgrada potpuno zauzeta jer u njoj stanuje stalno oko 200 osoba. Ističe da je samostan Družbe središnja kuća matica iz koje se upravlja s 40 kuća u FNRJ u kojima rade sestre članice ove Družbe. Te su kuće ponajviše bolnice i to državne bolnice, kao one u Zagrebu, Slavonskom Brodu, Vinkovcima itd. U zgradi je smještena i Bolnica redovničke provincije Jugoslavije za one sestre članice koje se nemoćne i bolesne otpuštaju iz službe u bolnicama i vraćaju u svoju kuću maticu. Također navodi da je u drugom krilu zgrade novicijat Družbe za mlade sestre koje se spremaju za bolničarke. Uz taj internat je spojena škola i stambene prostorije za kandidatkinje koje su se prijavile za samostanski život. Akšamović upozorava da je zgrada puna stanara i da je stoga Predsjedništvo vlade u Zagrebu rješenjem od 1. listopada 1945. izdalo nalog da se prostorije u samostanu Družbe sestara sv. Križa ne smiju oduzimati u nikakve svrhe, niti za vojnu niti za civilnu vlast. Navedeno rješenje priložio je u uz pismo s molbom da Ministarstvo navedeno primi na znanje i postupanje.

Spomenuto pismo Akšamović je dostavio i Komisiji za vjerske poslove s molbom da samostan Družbe sestara sv. Križa uzme u zaštitu u slučaju ako prijedlog Komisije Ministarstva socijalne politike bude da se dio zgrade samostana oduzme za svrhe dječjega doma.²⁰

Akšamović je 3. kolovoza 1948. uputio i predstavku Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske u kojoj traži zaštitu samostana Družbe sestara sv. Križa kraj bolnice u Vukovaru. U predstavi navodi da je u povodu nepravilnoga postupka pri provedbi nacionalizacije bolnice Družbe sestara sv. Križa u Vukovaru nadstojnica Družbe podnijela predstavku Predsjedništvu Vlade NR Hrvatske u kojoj je utvrđeno da kuća u Gundulićevoj ulici br. 2 kraj bolnice nije sastavni dio nacionalizirane bolnice u Vukovaru, nego je poseban građevni objekt, koji je kao samostan Družbe izostavljen od nacionalizacije. Družba sestara sv. Križa ovom se kućom služila kako za sestre zaposlene u bolnici, tako i za sestre zaposlene u drugim raznim službama u Vukovaru. Nadstojnica je istaknula da nacionalizacijom bolnice Družba sestara sv. Križa nije prestala djelovati te da ima puno zakonsko pravo na svoju kuću, napominjući da je u Vukovaru više od 30 sestara članica Družbe, dok je u bolnici zaposleno 12 sestara. Akšamović u nastavku predstavke ističe da pošto Predsjedništvo Vlade još nije donijelo rješenje na predstavku nadstojnice, podnosi molbu da se izda što skorije rješenje za prihvaćanje njezine predstavke. Akšamović se usprotivio i odluci uprave bolnice o izmještanju kapelice iz bolnice, ističući da sve državne bolnice imaju ili u sklopu zgrade ili u neposrednoj blizini crkvicu ili kapelu za potrebe sestara zaposlenih u bolnicama jer to iziskuje njihov redovnički propis te im se daje prilika

²⁰ Isto.

da bolničarske dužnosti mogu nesmetano obavljati na zadovoljstvo liječnika i u korist povjerenih im bolesnika. Prijepis predstavke dostavio je i vjerskoj komisiji moleći posredovanje u Predsjedništvu Vlade u svezi s navedenime.²¹

Predstavka Hrvatskom saboru zbog provedbe agrarne reforme u Biskupskom bogoslovnom sjemeništu

Akšamović se posebice žestoko borio da sačuva što više posjeda biskupije od provedbe agrarne reforme. Država je za ustanove od posebnoga povijesnog značaja predvidjela poštedu dijela posjeda i dopustila maksimum od 52 jutra. U Hrvatskoj je on odobren samo u tri slučaja, a jedan od ta tri bila je i Đakovačka biskupija.²² Akšamović je predlagao da mu se zaokruži posjed dobra u Trnavi gdje je imao 26 jutara vinograda, 14 jutara oranica, nešto livada, a u neposrednoj blizini i šumu od 52 jutra. Za uzdržavanje đakovačke katedrale molio je 200 jutara, ili bar 52 jutra za bogoslovno i isto toliko za dječjačko sjemenište. Toj temi vraćao se u nekoliko puta. Molio je Rittigovu intervenciju kod Bakarića da ne bude osiromašen na razinu običnog župnika, izražavao strah od otezanja i dvosmislenih odluka nadležnih upravnih tijela u svezi s provedbom agrarne reforme. Bojao se novih akcija protiv Crkve i mogućeg smanjenja zemljišnog maksimuma.²³

Biskup Akšamović uputio je 9. travnja 1947. predstavku Saboru NRH u kojoj traži da se posebnom odredbom Biskupskom bogoslovnom sjemeništu u Đakovu prizna značaj crkvene ustanove i da mu se odredi propisani maksimum od 10 hektara obradivoga zemljišta, kako to propisuje *Zakon o provedbi agrarne reforme i kolonizacije* od 24. studenoga 1946. Kao razloge navedenoj predstavi navodi da je Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju u Slavanskom Brodu sjemeništu u Đakovu kao veleposjedniku od 350 jutara zemljišta iz vlastila cijeli posjed tako da mu nije ostavila niti jedne brazde obradivoga zemljišta, što je potvrdilo i Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, svojim riješenjem od 21. lipnja 1946. Na temelju ove odluke kotarski sud u Đakovu odredio je gruntovno izvlaštenje i prijepis cijeloga posjeda u korist Zemljišnoga fonda. Akšamović iznosi uvjerenje da se navedenom sjemeništu ne može osporiti zakonsko pravo na 10 hektara obradivoga zemljišta, kako to određuje *Zakon o provedbi agrarne reforme i kolonizacije*. Naime, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva zastupalo je stajalište da se sjemeništu ne može priznati traženi maksimum od 10 hektara obradivoga zemljišta zbog toga što zakon precizira vjerske ustanove spominjući: crkve, samostane i crkvene vlasti, a ne spominje sjemeništa. Akšamović isti-

²¹ HDA, KOVZ, Kut. 133, 329/49.

²² M. MATICKA, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945. - 1948.* Zagreb 1990., 92. Detaljnije o provedbi agrarne reforme vidi: M. AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno - državni odnosi od 1945. do 1966.*, Zagreb 2003.

²³ M. MATIJEVIĆ, n. dj., 185. - 193.

če da ovakvo tumačenje Zakona nije ispravno, budući da Zakon za provedbu agrarne reforme pravo na propisani maksimum od 10 hektara daje svakoj crkvenoj ustanovi. Navodi primjer da Zakon ne spominje niti katoličke župe pa ipak je svaka kako katolička, tako i srpsko-pravoslavna župa dobila pravo i sačuvala svoj propisani maksimum od 10 hektara obradivoga zemljišta. Napominje da se prema sjemeništu ne može postupati kao prema velikom posjedniku koji je imao 350 jutara zemljišta i da mu se oduzme cijeli posjed obradivoga zemljišta jer je ono po svojoj prirodi, strukturi i zadatku strogo crkvena ustanova te joj prema Zakonu o provedbi agrarne reforme i kolonizacije pripada maksimum od 10 hektara obradivoga zemljišta. Akšamović u predstavi iznosi stajalište da sjemenište nije isključivo škola, nego je vježbalište u svim obredima i u svim liturgičkim poslovima svećeničkoga zvanja te je prema tome i provedena potpuna izgradnja crkvene ustanove s bogomoljom i sa svim ostalim uređajima koji su potrebni za akademsku spremu i crkveno-administrativnu svrhu svećeničkoga zvanja, te je crkvena ustanova u najstrožem smislu riječi. A pošto je u sklopu zgrade sjemeništa i bogomolja, koja je u Zakonu izričito spomenuta, sjemeništu i zbog toga pripada pravo na 10 hektara obradivoga zemljišta. Zbog navedenih razloga Akšamović izražava uvjerenje da sjemenište na temelju posebne odredbe Sabora NRH može dobiti natrag zemljište koje mu je oduzeto na temelju navedenih odluka i da mu se može osigurati maksimum od 10 hektara obradivoga zemljišta.²⁴

Slične zahtjeve imali su i rektori ostalih sjemeništa u Hrvatskoj, ali bez uspjeha.

Prosvjedi državnim vlastima zbog napada na svećenike i crkvenu imovinu

U župnom domu u Komletincima noću 18. svibnja 1947. provalile su u župni dom naoružane osobe u vojničkim odorama te ubili tamošnjeg župnika Mirka Gašića. Nedugo zatim, tj. 31. svibnja 1947. izvršen je napad na župni dom u Ilači kraj Vinkovaca tako što su nepoznati napadači tijekom noći bacili kroz prozor u župni dom ručnu granatu, koja je u sobi eksplodirala, oštetila pokućstvo i na tri mjesta ranila župnikovu sestru koja je u toj sobi spavala. Zaprepašten navedenim događajima Akšamović je 6. lipnja 1947. uputio predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske ističući da s punim uvjerenjem smatra da je i napad u Ilači također atentat na župnika sa ciljem da ga se ubije. Upozorava da se zbog ova dva slučaja mora zaključiti da spomenuti napadi nisu slučajni, nego da su to organizirani i promišljeni napadi koji se mogu ponoviti i kod drugih svećenika, zbog čega svećenici proživljavaju nesigurne dane i nalaze se u stalnoj životnoj pogibelji. Akšamović je zatražio od spomenutog ministarstva posredovanje

²⁴ HDA, KOVZ, kut. 129, 378/47.

da se krivci za navedene zločine utvrde i privedu zasluženoj kazni te da se izdaju potrebne zapovijedi za sprječavanje sličnih događaja, uz napomenu da je o svemu izvijestio Kotarsko javno tužilaštvo u Vinkovcima i zamolio za provedbu žurnog postupka. Navedenu predstavku poslao je i Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske uz molbu za posredovanje i izvješćivanje o poduzetim mjerama.²⁵

Rimokatolički župni ured u Slakovcima svojim dopisom od 3. listopada 1947. izvijestio je Biskupski ordinarijat u Đakovu da su na području župe Berak svi poljski križevi uništeni i tako počinjeno svetogrđe, koje izaziva uzrujavanje rimokatoličkog pučanstva toga kraja. Porušeni su križevi na javnoj cesti Đeletovci - Orolik, na cesti Berak - Čakovci, u mjestu Berak, u mjestu Orolik i na području župe Slakovci na cesti Orolik - Slakovci. U svezi s navedenim biskup Akšamović uputio je 11. listopada 1947. predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske s molbom da na nadležnom mjestu ishode uredovanje, da se pronađu krivci i kazne, te da spriječe slične ispade jer to ogorčava domaće pučanstvo koje traži od njega, kao vrhovnoga crkvenog poglavara u Biskupiji, da im obrani spomenute svetinje koje su naslijedili od svojih predaka.²⁶

Biskup Akšamović izvijestio je Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu da je odgodio provedbu krizme u Podravskoj Slatini, koju je trebao obaviti na molbu biskupa Salisa-Seewisa jer je 21. kolovoza 1948. dok se pripremao za obred dobio pismo sljedećeg sadržaja: "Biskupe, napustite kotar Slatinu najdalje u roku 6 sati po prijemu ovog lista inače ćete biti ubijeni pa ma gdje se makar i u crkvi nalazili", a na poleđini pisma još je pisalo "Nemoj da seješ mržnju među narodom." S obzirom na to da su se dogodili još neki incidenti kao što je provala u župnu crkvu i oskvrnuće oltara (namazan katranom i polomljeni križevi), jedna časna sestra napadnuta je smrdljivim jajima, a kći zvonara napao je kamenjem čovjek u vojničkoj odori, biskup Akšamović procijenio je da krizma neće proći u miru i odgodio obred na neodređeno vrijeme, kako bi se sačuvao vjerski i građanski mir. Tijela Sekreterijata unutrašnjih poslova tražila su od biskupa objašnjenje za odgodu te da se obred održi jer će jamčiti sigurnost, no biskup to nije prihvatio, već je odlučio da se mir sačuva redovitim popuštanjem prosvjednicima, a ne da se to čini prisilnim mjerama milicije i vojske. Istaknuo je da će kotarski NO dati zadovoljštinu katolicima tako što će pronaći i strogo kazniti provalnike u crkvu i po mogućnosti naći pošiljatelja prijetećeg pisma.²⁷

U zajedničkom pismu jednom od ministara, vjerojatno unutrašnjih poslova, od 26. veljače 1949., biskupi Akšamović i Viktor Burić, pozivaju se na razgovor održan dva dana ranije s istim ministrom, te traže stroge sankcije protiv paleža crkava i hramova, oskvrnuća vjerskih svetinja, jer je riječ o krimi-

²⁵ HDA, KOVZ, kut. 129, 545/47.

²⁶ HDA, KOVZ, kut. 130, 962/47.

²⁷ Nadbiskupski arhiv Zagreb (dalje NaZ), Fond Nadbiskupskoga duhovnog stola (dalje NDS), br. 5022/1948.

nalu i zločinu protiv temeljnog načela Ustava o građanskoj trpeljivosti i snošljivosti i općih prava građana. Ističu da dobro znaju kako je on kao ministar u pojedinim slučajevima oštro postupao da bi zaštitio ne samo hramove nego i župne zgrade od nepovlasnoga prisvajanja i rušenja crkava i hramova za gradnju zadružnih domova.²⁸

Prosvjedi državnim vlastima zbog narušavanja vjerskih prava

Biskup Akšamović često je prosvjedovao i posredovao u različitim slučajevima narušavanja vjerskih prava, kako svećenstva tako i vjernika. I u tim slučajevima uglavnom se oslanjao na pomoć mons. Ritiga i vjerske komisije.

Predstavkom od 15. rujna 1947. Akšamović je prosvjedovao u Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske zbog zabrane skupljanja dobrovoljnih priloga za potrebe biskupije. Naime, rimokatolički župni ured u Starim Mikanovcima je dopisom od 13. rujna 1947. izvijestio Biskupski ordinarijat da je dana 30. kolovoza 1947. došao u župni ured Jovo Kuprešanin, "komandir stanice Narodne Milicije" u Starim Mikanovcima i usmeno upozorio župnika da ne smije ni on ni opunomoćene osobe po biskupu Akšamoviću skupljati dobrovoljne priloge od vjernika na području župe, bilo u novcu ili naravi, za crkvene potrebe. Akšamović u predstavi navodi da Biskupski ordinarijat nije od državnih vlasti primio obavijest o zabrani prikupljanja dobrovoljnih priloga vjernika na području Đakovačke biskupije te moli da eventualnu zabranu skupljanja dobrovoljnih priloga vjernika poništi. Istog dana Akšamović je uputio dopis vjerskoj komisiji s molbom da posreduje u svezi s navedenim problemom.²⁹

U svezi s istim problemom biskup Akšamović ponovno se obratio Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske predstavkom od 6. studenog 1951. U predstavi navodi da je tih dana dobio obavijest od župnika u Osijeku i Vinkovcima da je Povjereništvo unutrašnjih poslova u Osijeku i Vinkovcima, a vjerojatno i drugdje, pozvalo k sebi župnike i priopćilo im da se skupljanje prinosa obavlja nepravilno jer prema priopćenom tumačenju Ministarstva unutrašnjih poslova skupljati dobrovoljne prinose za crkvene potrebe Đakovačke biskupije imaju jedino i isključivo župnici, odnosno svećenici koji imaju njegovu punomoć. Navodi da je povjerenik unutrašnjih poslova u Vinkovcima također pozvao k sebi župnika i priopćio mu da se pri ovoj sabirnoj akciji treba voditi strogi nadzor tko sabire i tko za to jamči. Župnik mu je priopćio da to čine crkveni odbornici i označio njihova imena, a ti odbornici su imali punomoći od biskupa Akšamovića, što je povjerenik uzeo na znanje i odobrio. Akšamović ističe da se sve različito tumači, pa tako ispada da u Osijeku ne smije prinose sabirati nitko drugi

²⁸ HDA, KOVZ, kut. 133, 214/49.

²⁹ HDA, KOVZ, kut. 130, 1242/47.

osim svećenika, dok u Vinkovcima mogu i crkveni odbornici uz punomoć biskupa i strogi nadzor župnika. U skladu s navedenim, Akšamović je zamolio točno i autentično tumačenje odredbe Ministarstva, ujedno moleći da se dozvola za sabirnu akciju nikako ne ograniči samo na svećenike, nego da to pravo uz punomoć od biskupa i uz strogi nadzor svećenika mogu imati i druge pouzdane osobe u mjestu, posebno crkveni odbornici, budući da su svećenici previše zauzeti i drugim crkvenim poslovima pa ne uspiju obavljati i sabirnu akciju.³⁰

S obzirom na to da nije dobio nikakava tumačenja u svezi s navedenim problemom, Akšamović je 12. prosinca 1952. uputio novu predstavku Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske u kojoj traži potrebna tumačenja, može li svećenstvo prigodom obavljanja obreda blagoslova kuća nesmetano primati nagrade koje im pojedini vlasnici domova dobrovoljno daju, svaki u svojoj kući.³¹

Dana 24. veljače 1948. Akšamović je uputio predstavku Ministarstvu prosvjete NR Hrvatske u kojoj moli da se omogući praznovanje uskrasnih blagdana u školama počevši od Velikog četvrtka. Naime, okružnicom Ministarstva prosvjete od 10. siječnja 1947. regulirano je pitanje praznovanja blagdana u školama na području Hrvatske. Prema toj okružnici određeno je za rimokatolički Uskrs praznovanje samo na Veliku subotu i na sam Uskrs, zapravo subotom i nedjeljom. Tim povodom Akšamović je u navedenoj predstavi zamolio Ministarstvo prosvjete da se ova odredba u pogledu praznovanja Uskrsa izmijeni tako, da školska mladež rimokatoličke vjere započne uskrasne praznike svake godine počevši od Velikog četvrtka, pa do uključivo drugog dana Uskrsa, tj. ponedjeljka. Obrazlažući molbu biskup, navodi:

“1. U čitavoj kršćanskoj tradiciji i povijesti katol. Crkve svetkovina Uskrsa najveći je blagdan Crkve i naš hrvatski narod u svojoj milenijskoj povijesti, koja je naskroz kršćanska i katolička, uvijek je uz blagdan Uskrsa s najvećim pietetom svetkovao Vel. Četvrtak i Vel. Petak kao najsvetije dane s kojima su povezani i mnogi lijepi kršćanski običaji, kao n. pr. pohađanje Božjeg groba, Kalvarije, groblja naših pokojnika itd. Naš Narod posebno Vel. Petak smatra pravim kršćanskim blaganom, te u taj dan ne radi težačkih poslova. Naš narod je već prošle godine veoma teško primio odredbu toga Ministarstva da djeca toga dana moraju u školu i dao je vidnog dokaza svome negodovanju tim, što svoju djecu nisu pustili u školu, a u mnogim mjestima su tražili da se obuka ne drži.

2. Smatram da je i u interesu ugleda i auctoriteta Narodnih Vlasti, da radi ovih vjerskih stvari, do kojih naš narod osobito mnogo drži, ne dolazi u sukob sa osjećajima i raspoloženjem naroda, do čije volje je osobito stalo Narodnim Vlastima, kako to vidimo iz postupka Narodnih Vlasti kod donošenja zakonskih propisa općeg značaja, kao i kod donošenja odredaba i

³⁰ HDA, KOVZ, kut. 138, 8057/51.

³¹ HDA, KOVZ, kut. 140, 11289/52.

odluka lokalnih Narodnih Vlasti, pa ne vidimo razloga, da se ta volja naroda ne respektira kada se radi o praznovanju vjerskih blagdana.”

Na kraju ističe da su se sličnom predstavkom obratili Ministarstvu i neki drugi biskupi, te da se prema tomu ova molba može smatrati zajedničkom željom i molbom naroda upućenom preko najviših predstavnika Katoličke crkve u Hrvatskoj. U svezi s navedenim Akšamović je zatražio i potporu vjerske komisije, no navedena molba nikad nije prihvaćena.³²

Zalaganje za oslobađanje osuđenika

Biskup Akšamović često je koristio svoje dobre odnose s vlastima da bi isposlova oslobađanje osuđenika iz zatvora, bilo da je riječ o svećenicima ili ostalim građanima. Tako u pismu predsjedniku vlade NR Hrvatske, Vladimiru Bakariću, od 15. listopada 1947. Akšamović moli za puštanje na slobodu petorice svećenika Đakovačke biskupije koji su se nalazili u kazneno-popravnom domu u Staroj Gradiški, gdje izdržavaju kaznu u trajanju od 2 do 20 godina lišenja slobode. Ističe da su neki od njih slaboga zdravlja, kao npr. Jakob Šeb i Vendelin Kristek. Također napominje da svi navedeni svećenici ispunjavaju uvjete za pomilovanje na temelju Ukaza o pomilovanju vojnih lica od 9. svibnja 1947. budući da su svaki na svoj način za vrijeme rata pomagali partizanskom pokretu. Napominje i da je rodbina ovih svećenika podnijela molbe za pomilovanje i puštanje na slobodu, te je tako pušten na slobodu svećenik Đakovačke biskupije Josip Haubrih. Akšamović dalje piše: “Sve ove činjenice, kao i činjenica da je ovih dana pušteno na uvjetni dopust četiri svećenika Šibenske biskupije na molbu njihovoga biskupa, daju mi poticaja, da se ovom molbom obratim na Vas, Gospodine Ministre Predsjedniče, i da molim, da i pet svećenika Đakovačke biskupije bude pušteno iz kazneno-popravnog doma u St. Gradiški i to ako je ikako moguće bezuvjetno, a ako to nije nikako moguće, onda da budu pušteni barem na UVJETNI DOPUST.” Akšamović na kraju navodi abecednim redom imena svećenika s oznakama suda koji je presudu izrekao, kao i s oznakama kazne na koju su osuđeni, a za koje moli pomilovanje. Na popisu su navedeni Vendelin Kristek, osuđen na 2 godine zatvora, Stjepan Lovrić osuđen na 7 godina zatvora s prisilnim radom, dr. Đuro Marić, osuđen na suđenju s nadbiskupom Alojzijem Stepincom na 5 godina zatvora s prisilnim radom, Stjepan Santo osuđen na 10 godina uz naknadno smanjenje kazne na 5 godina zatvora i Jakob Šeb, osuđen prvotno na smrt streljanjem uz kasniju preinaku kazne na 20 godina zatvora. Akšamović napominje da Vendelinu Kristeku 15. prosinca 1947. izlazi rok izdržavanja kazne u cjelini, ali zato što je on teško bolestan i prima pneumotorax, moli da bude odmah pušten na slobodu. Za Jakoba Šeba navodi da je vrlo slaba zdravlja, te je star 54 godine, a više od dvije i pol godine je već u zatvoru pa stoga

32 HDA, KOVZ, kut. 131, 290/48.

moli da se navedene okolnosti uzmu u obzir. Na kraju izražava uvjerenje da je na sve spomenute svećenike dotadašnje izdržavanje kazne toliko pozitivno djelovalo da će oni, kada budu pušteni na slobodu, znati cijeniti milost koja im je time učinjena.³³

Da su njegovi zahtjevi imali rezultata potvrđuje njegovo pismo Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske od 7. ožujka 1951. u kojem zahvaljuje ministru zbog puštanja spomenutog Šeba na slobodu, te moli da mu se dopusti sloboda kretanja na čitavom teritoriju FNRJ ili ako to nije moguće barem po čitavom teritoriju NR Hrvatske.³⁴

Akšamović je pokušao intervenirati za uglednoga đakovačkog Nijemca Gabrijela Trukenbrodta, ali bezuspješno.³⁵ Jedno kraće pismo bez nadnevka svjedoči još jednu biskupovu intervenciju za pojedinca, domobranskog časnika Marijana Kristića, koji se nalazio u logoru Orlovnjak kraj Osijeka.³⁶

Zalaganje za opstojnost Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu

Ministar prosvjete na temelju Zakona o ukidanju privatnih škola od 2. listopada 1945. izričito je ovlašten da može za potrebe srednjoškolskog spremanja u svrhu teološkoga obrazovanja dopustiti pojedinim gimnazijama rad s pravom javnosti. Ta je dozvola Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu izdana odmah nakon objave navedenog Zakona. Rješenjem Ministarstva prosvjete NR Hrvatske, Odjela za srednje škole od 20. lipnja 1948. opozvana je navedena dozvola Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu za rad kao privatnoj gimnaziji s pravom javnosti. Tim povodom Akšamović je podnio 6. srpnja 1948. žalbu Zemaljskoj kontrolnoj komisiji NR Hrvatske.

³³ HDA, KOVZ, kut. 130, 985/47.

³⁴ HDA, KOVZ, kut. 137, 1719/51. Tijekom 1950. Šeb je pušten na uvjetni otpust rješenjem MUP-a NRH. Osuđen je zbog optužbe da je odmah na početku rata pristupio ustaškom pokretu i položio prisegu, te da je u svibnju 1941. izvršio prisegu prvih ustaša pripremne Štirove bojne. Optužen je i da je kao ustaški povjerenik na osječkoj gimnaziji prigodom svojih promidžbenih istupa u školi i izvan nje slavio i veličao Pavelića i ustašku NDH, a okupatore nazivao "obnoviteljima Europe", te da je za učenike, za koje je doznao da se pozitivno odnose prema partizanima, tražio isključenje iz svih škola u NDH. (M. AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. - 1966.*, Rijeka 2004., 346; *Đakovački glasnik*, 8. veljače 2001., 21.)

³⁵ HDA, KOVZ, kut. 326, pismo Petra Ivičevića S. Ritigu od 18. listopada 1945. gdje ističe da su neistiniti podaci Akšamovićevi o Trukenbrodту. U istom omotu nalazi se i odgovor iz MUP-a br. 6468/45, od 11. listopada 1945. gdje se ističe da je Trukenbrodt jedan od organizatora Kulturbunda u Đakovu i da tek od 1945. navodno počinje simpatizirati partizane.

³⁶ O istom slučaju Ritig je primio još dva dokumenta: odluku Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije koji je oprostio Kristiću jednu od tri godine zatvora rješenjem od 29. kolovoza 1945. br. 290 i pismo njegove sestre od 29. listopada 1945. koja je molila biskupa za pomoć. Budući da su izbori za Ustavotvornu skupštinu održani 11. studenog 1945., iz ovoga je moguće zaključiti da se pismo može datirati početkom studenog 1945. HDA, KOVZ, kut. 326.

U žalbi navodi da razlozi i svrha ranije izdane dozvole ničim nisu promijenjeni, te da nema razloga niti temelja za opoziv dozvole za rad Nadbiskupske klasične gimnazije s pravom javnosti. Ističe da u Ustavu stoji: "Škole su državne. Samo zakonom se može dopustiti osnivanje privatnih škola a njihov je rad pod kontrolom države" te da je taj karakter Nadbiskupska gimnazija u Zagrebu zadržala. Stoga naglašava da on kao đakovački biskup, tj. kao suvlasnik privatne Nadbiskupske gimnazije u Zagrebu moli da se odluka Ministarstva prosvjete od 20. lipnja 1948. poništi te suglasno Ustavu da se dopusti daljnji rad Nadbiskupskoj gimnaziji s pravom javnosti. Također upozorava da je odredba iz drugog rješenja Ministarstva prosvjete od istog dana, kojom se određuje da se školski inventar Nadbiskupske gimnazije treba predati Komisiji, koju će imenovati Prosvjetni odjel Gradskog narodnog odbora u Zagrebu, posve protivna Ustavu. Naime, inventar koji se nalazi u zgradi Nadbiskupske gimnazije nije njezino vlasništvo, nego je vlasništvo Dječačkoga sjemeništa, strogo vjerske ustanove. Kao suvlasnik Dječačkoga sjemeništa đakovački biskup je iz dohodaka Đakovačke biskupije potrošio 500 000 dinara za nabavu toga inventara, dok je Zagrebačka nadbiskupija također potrošila veliku svotu razmjernu broju pitomaca svoje nadbiskupije, koji se odgajaju u istom Dječačkom sjemeništu. Statut Dječačkoga sjemeništa određuje da je Nadbiskupska gimnazija sastavni dio Dječačkog sjemeništa, dakle, nije posebno pravno tijelo, a prema tom Statutu za Nadbiskupsku gimnaziju brine se rektor Dječačkog sjemeništa. Akšamović ističe da Zagrebačka nadbiskupija i Đakovačka biskupija ne mogu i ne će pristupiti likvidaciji Dječačkoga sjemeništa, te da se znanstveni rad u ovoj strogo vjerskoj ustanovi treba zadržati i nastaviti, jer u suprotnom biskupije ostaju bez svećeničkoga podmlatka, dakle bez svećenika a potom i bez bogoslužja.³⁷

U svezi s navedenim reagirao je i Ritig koji je uputio 2. srpnja 1948. pismo predsjedniku hrvatske vlade dr. Bakariću. U pismu Ritig izražava čuđenje i žaljenje zbog takve odluke, napominjući da je donesena bez njegovog znanja. Ritig na kraju pisma moli Bakarića da izmijeni donesenu odluku ministra prosvjete, ističući da je prenamerno donesena i nije u skladu s duhom Ustava i zakona FNRJ i NR Hrvatske. Također napominje da se ne smije zaboraviti da Dječačko sjemenište na Šalati u Zagrebu nije isključivo zavod zagrebačke dieceze, nego da je ono svojina čitave zagrebačke crkvene pokrajine, tj. da je to sjemenište jednako đakovačko kao i zagrebačko i da je sagrađeno milijunskim prinosima i zakladama Đakovačke biskupije kao i Zagrebačke nadbiskupije.³⁸

³⁷ HDA, KOVZ, kut. 131, 512/48.

³⁸ HDA, OF Ritig, kut. 6.

U obrani prava na vjeronauk

U zajedničkom pismu jednom od ministara, vjerojatno unutrašnjih poslova, od 26. veljače 1949., koje je već ranije spomenuto, biskupi Akšamović i Viktor Burić pozivaju se na razgovor održan dva dana ranije s istim ministrom, te upozoravaju na neke probleme u svezi s vjeronaukom. Ističu da ne mogu kao čuvari i učitelji kršćanske vjere zatajiti svoju bol i brigu, što opažaju kako neki prosvjetni odjeli kotarskih NO-a otežavaju svećenicima fakultativno obučavanje mladeži u školama iz vjeronauka. Upozoravaju na postupanje neskladno s propisima donesenim od državnih vlasti o fakultativnoj vjeroobuci u školama, koji pretpostavljaju sistematiziranje vjeroučiteljskih mjesta. Napominju da primaju pritužbe od golemoga broja vjernika, što im djeca ostaju u školi bez vjerske obuke, te da dolaze sve češće vijesti kako prosvjetni odjeli počinju u nekim krajevima priječiti svećenicima ne samo vjersku obuku u školama, nego i u crkvama. Upozoravaju da je takvo ponašanje zlorabom vlasti jer crkve ne spadaju u njihovu kompetenciju nego u nadležnost Ministarstva unutrašnjih poslova.³⁹

Problemi su nastali i u praktičnoj primjeni odluke o stavljanju vjeronauka u zadnji sat, te u svezi s tim biskup Akšamović u pismu Ministarstvu prosvjete piše: "(...) Ako ovaj propis i dalje vrijedi, onda je nemoguće sastaviti raspored sati tako, da n. pr. vjeroučitelj, koji ima 24 sata vjeronauka sedmično, sve satove dobije zadnji sat (...) Nemoguće je zato, što će svaki vjeroučitelj morati preuzeti najmanje 24 sata tjedno i nemoguće je zato, što se ti svi satovi imaju održati na raznim školama koje su i vremenski i prostorno jedna od druge dovoljno daleko udaljene, a da vjeroučitelj pored najbolje volje ne može u njih tako doći da vjeronauk održava samo zadnji sat."⁴⁰

U svezi s navedenim pismom Ministarstvo prosvjete je odgovorilo da ne može udovoljiti molbi za rješenje navedenog problema, te predlaže da se teškoće otklone u sklopu vlastite nadležnosti. U skladu s tim, svećenici su, prema preporuci biskupa sami sastavili novi raspored vjeronauka te zamolili redovnike da im pomognu u izvedbi nastave.⁴¹

Sve češće su bile pritužbe svećenika da od vlasti ne mogu dobiti odobrenje za poučavanje vjeronauka u školama. Na to je Akšamović odgovorio da oni koji nisu dobili potrebnu dozvolu mogu slobodno, što im je i dužnost, pouku vjeronauka držati u crkvi pri bogoslužju. Upozorio je da se tog naputka svi moraju pridržavati, te da sve druge mogućnosti isključe, a pred državnim vlastima mogu se pozivati na ovaj njegov naputak.⁴²

Stanje vjeronauka u školama iz godine u godinu se pogoršavalo da bi konačno 1952. vjeronauk bio potpuno izbačen iz državnih škola.

³⁹ HDA, KOVZ, kut. 133, 214/49.

⁴⁰ M. SRAKIĆ, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma*, Zagreb 2000, 41.

⁴¹ Isto, 41.-42.

⁴² Isto, 60.

O svećeničkim udruženjima

Pitanje Staleških udruženja katoličkih svećenika bilo je jedno od najtežih u crkveno-državnim odnosima. Navedena udruženja osnivala je država s ciljem razbijanja crkvenog jedinstva. Međutim, ni svi biskupi, iako su bili protiv navedenih udruženja, u praksi se nisu jednako odnosili prema njima. Biskup Akšamović bio je jedan od onih biskupa koji su imali blaže stajalište prema udruženjima. U pismu predsjedniku Društva svećenika sv. Ćirila i Metoda za Istru, Boži Milanoviću, od 31. ožujka 1950., Akšamović potvrđuje primitak Milanovićevoga dopisa od 21. ožujka 1950. s priloženim pravilima Društva svećenika sv. Ćirila i Metoda. Odgovara Milanoviću da je pravila pročitao i da može reći da su posve u skladu s kanonskim odredbama te da mu je drago da su pravila odobrili tamošnji ordinariji, kao i državne vlasti. Ističe da je metoda udruženja stvar sporazumna te da je stoga dobro da se ordinariji pojedinih biskupija međusobno sporazumiju i da svaki od njih da upute svojim svećenicima. Napominje da on načelno navedena pravila može odobriti i za svoju biskupiju, ali da se nada da će krajem mjeseca travnja doći do sastanka nekih biskupa u Zagrebu, kada bi mogao tu priliku iskoristiti da se navedeni problem uzme u razmatranje. Na kraju moli Milanovića da sačeka njegov konačni odgovor, dok ne čuje mišljenje drugih biskupa iz Hrvatske.⁴³

Biskupska konferencija je 26. rujna 1952. jednoglasno donijela izjavu "Non licet" (zabranjuje se), kojom se oštro osuđuju staleška udruženja katoličkih svećenika i zabranjuje njihovo osnivanje, jer se osnivaju bez suglasnosti biskupa, a prema direktivi države.⁴⁴

Reakcije državne vlasti i tiska na ovu biskupsku izjavu bile su veoma žestoke. Odmah je, prema pisanju biskupa Akšamovića mons. Ritigu reagirao i javni tužitelj NR Hrvatske, koji je pozvao na saslušanje biskupe Franju Salis-Seewisa, Dragutina Nežića, Smiljana Čekadu, Stjepana Bauerleina i nadbiskupa Josipa Ujčića. Javni tužitelj optuživao ih je za zlorabljenje Crkve u političke svrhe, ograničavanje slobode udruživanja građana i podizanja uzbune time što potiče na nepoštovanje Ustava i na kaznena djela. Na ove optužbe biskup odgovara u spomenutom pismu Ritigu od 17. listopada 1952., u kojem odgovarajući na Ritigovo pismo od 16. listopada 1952. opširnije iznosi sadržaj spora između katoličkih biskupa i državnih vlasti. Ističe da je, čim je rezolucija *Non licet* objavljena, tisak objavio ogorčene članke napadajući biskupe koji nemaju svojega glasila, da opravdaju svoje stajalište. Ističe da iz razgovora s javnim tužiteljem biskupi zaključuju da Vlada sprema proces protiv biskupa potpisnika navedene rezolucije. Akšamović ističe da su svećenička staleška udruženja crkvenoga značaja i da su podvrgnuta stezi crkvenog predstavnništva, te se prigovor javnog tužitelja da država osniva svećenička udruženja ne može usvojiti jer ih ona samo odobrava

⁴³ HDA, KOVZ, kut. 136, 1629/50

⁴⁴ HDA, KOVZ, kut. 140, *Declaratio de associationibus cleri*.

nakon što ih je osnovala Crkva. Ističe da su biskupi duboko uvjereni da se ne može govoriti o kršenju Ustava, kako to želi u optužnicu postaviti javni tužitelj. Napominje da je *Non licet* priopćen isključivo svećenicima na latinskom jeziku, te je u rezoluciji naglašeno da svećenici trebaju gajiti dužno poštovanje prema državnoj vlasti. Na kraju ističe da on osobno svojim rodoljubnim osjećajem teško podnosi ovaj nemili spor te da će sve učiniti da se taj spor izgadi, ali da samo jedan biskup ili više biskupa nemaju te mogućnosti. Napominje da bi apel J. Brozu-Titu mogao djelovati da on da sugestije za usklađenje dobrih odnosa između Katoličke crkve i države.⁴⁵

Na kraju je pitanje svećeničkih udruženja postalo jedan od glavnih uzroka zaoštavanja odnosa, ne samo državnog režima i biskupa u Jugoslaviji, nego i Svete Stolice i Jugoslavije.

Problem matičnih knjiga

Po *Zakonu o matičnim knjigama* koji je donesen 1. travnja 1946., sve crkvene matične knjige morale su biti predane državnim matičarima.⁴⁶ U siječnju 1949. objavljen je novi *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o državnim matičnim knjigama*. Zakonom je bilo predviđeno novčano kažnjavanje ili kažnjavanje popravnim radom vjerskih predstavnika koji izvrše nove ili naknadne upise u matične knjige koje su zaključene. Predviđeno je bilo i oduzimanja matičnih knjiga od vjerskih predstavnika i predaja tih knjiga na čuvanje nadležnom matičaru. Također je bilo zabranjeno krštenje djece ili pogreb obaviti prije nego što se podaci o rođenom ili umrlom unesu u državne matične knjige. Za ovaj prekršaj slijedila je novčana kazna do 2.000 dinara ili popravni rad do 2 mjeseca.⁴⁷

U povodu tog zakona Akšamović je u ime Biskupskog ordinarijata u Đakovu 18. siječnja 1949. uputio predstavku Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske, u kojoj prosvjeduje što tijela vlasti oduzimaju sve matične knjige unatrag 200 i više godina, ali i one matične knjige koje su nakon 9. svibnja 1946. počeli voditi neki župnici kao sasvim nove knjige, koje nemaju ništa zajedničko s matičnim knjigama koje se navode u Zakonu. Također se navodi da su oduzimate čak i knjige o stanju duša i druge arhivalije. Na temelju svega navedenog biskup je na kraju predstavke iznio sljedeće zahtjeve:

1. da se oduzete matične knjige vrate vjerskim predstavnicima s opomenom i uputom, da se ubuduće točno drže propisa u Zakonu o izmjenama i dopunama zakona o matičnim knjigama iz siječnja 1949.;

⁴⁵ HDA, OF Ritig, kut. 7, Pismo biskupa Akšamovića mons. Ritigu, br. 36/1952, od 17. listopada 1952.

⁴⁶ *Službeni list FNRJ*, br. 29, od 9. travnja 1946.

⁴⁷ *Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije*, br. 6, 1949. (u NAZ, NDS, 1312/49), Okružnica o novim državnim propisima o vođenju matičnih knjiga, br.444/1949, od 15. siječnja 1949., *Službeni list FNRJ*, br. 4, od 12. siječnja 1949.

2. da se u svakom slučaju odmah vrate:

a/ matične knjige starije od 1850.;

b/ sve matične knjige vođene poslije 9. svibnja 1946. u novim knjigama;

c/ sve knjige o stanju duša;

d/ sav ostali oduzeti arhivski materijal koji ne stoji ni u kakvoj svezi s matičnim knjigama.⁴⁸

U spomenutom zajedničkom pismu jednom od ministara, vjerojatno unutrašnjih poslova, od 26. veljače 1949., biskupi Akšamović i Viktor Burić pozivaju se na razgovor održan dva dana ranije s istim ministrom, te na poziv ministra Ritiga, te detaljno objašnjavaju problematiku vezanu uz matične knjige. U svezi s navedenim osvrću se na povijest vođenja matičnih knjiga u prijašnjim državama te među inim navode:

“Kontinuitet o obvezi župnih ureda slati parice državnim vlastima zadržao se i koncem 1945., te su u našoj Narodnoj Republici bile početkom 1946. dostavljene sve dospjele parice Komisiji za vjerske poslove pri Predsjedništvu Vlade NRH, gdje su već od prvih dana oslobođenja bile pohranjene sve parice iz hrvatskoga područja.

Iz ovoga činjeničnoga stanja je očividno da su počinjene omaške pri provedenju novoga državnoga zakona od 5. I. 1949. o vođenju državnih matičnih knjiga. Povjerenici koji su provodili rečeni zakon nisu bili dovoljno upućeni u pravno i činjenično stanje cijeloga pitanja. Tako se desilo, da se objelodanjeni matični zakon nije saobražno provodio u svim narodnim republikama, a neki državni organi, kojima je dan zadatak da ga izvrše, pobrali su sve župske knjige, koje su našli u župskim uredima očividno u zabludi, da se sve te knjige sadrže u pojmu i značenju “matičnih knjiga”.

Mi smo se biskupi, a s nama i naši svećenici, našli u čudu, jer su naši župnici u čas ostali bez svojih poslovnih i uredovnih knjiga, bez dokazala svoga rada. Svako priznato društvo u državi ima svoja pravila i po njima ima da vodi svoje poslovne knjige, pa treba da vodi i dušobrižno svećenstvo i s njima dokazuje pravilnost svoga rada pred davnom vlašću, pred svojom Hierarhijom pa i pred vlastitom vjerskom zajednicom.”

Na kraju iznose stajalište da je potrebno vratiti župnim uredima sve knjige koje nemaju karakter bilo originalnih matica ili parica. Također navode taksativno sve knjige i spise koji se nalaze u pravilno vođenim župnim uredima.⁴⁹

Akšamović je 1. prosinca 1952. uputio novu predstavku u svezi s matičnim knjigama Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Hrvatske u kojoj izvješćuje da se sve češće događa da u pojedine župne urede dolaze tijela vlasti, tj. državni matičari i traže od župnika uvid u crkvene matice, koje pojedini župni uredi vode poslije 9. svibnja 1946., tj. nakon što je stupio na snagu

⁴⁸ NAZ, NDS, br. 630/1949.

⁴⁹ HDA, KOVZ, kut 133, 214/49.

Zakon o državnim matičnim knjigama. Moli ministarstvo da skrene pozornost tijelima vlasti i državnim matičarima napose, da nemaju pravo uvida u crkvene matice nakon 9. svibnja 1946., a da se one do 9. svibnja 1946., nalaze kao i od 1949., kod državnih matičara pa prema tomu nemaju pravo uvida u bilo kakve matice u župnim uredima. Akšamović ujedno skreće pozornost na nepravilnosti pojedinih NO-a koji ne žele držati u selu državne biljege, pa se događa da roditelji donose djecu na registriranje državnog matičaru nakon porođaja i traže potvrdu o prijavi i upisu kod državnog matičara, jer tek na temelju te potvrde smiju djecu krstiti. Isto tako zaručnici dolaze registrirati brak kod državnog matičara i traže potvrdu o tome, kako bi se zatim mogli vjenčati u crkvi. Međutim, za te potvrde potrebni su državni biljezi, a matičar i nitko na području pojedinih NO-a nema tih biljega, te se događa nepravda tako da vjernici moraju putovati u sjedište kotara, kupiti biljeg i ponovno dolaziti radi krštenja ili vjenčanja u crkvi. Zato biskup moli da se skrene pozornost državnim matičarima da su dužni držati državne biljege kod sebe ili na bilo koji drugi način riješiti taj problem, kako vjernici ne bi imali neugodnosti troškova i gubljenja vremena.⁵⁰

Sporenja o matičnim knjigama nastavljena su i sljedećih godina, a o njima se raspravljalo i tijekom pregovora Vatikana i Jugoslavije 60-tih godina.

Briga za svećenike i vjernike u Zemunu

Iako je na području biskupije koji se nalazio na teritoriju Srbije bio znatno manji broj katolika, i njima je trebalo osigurati potrebnu pastoralnu skrb, o čemu je biskup Akšamović morao voditi računa. Uprava Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu, uputila je Komisiji za vjerske poslove NR Hrvatske predstavku 30. prosinca 1950. u kojoj moli da kod Zemaljske komisije za vjerske poslove u Beogradu, pod čiju nadležnost spada njihov samostan u Zemunu, posreduje za povoljno rješenje pitanja dozvole boravka za članove istog samostana. U franjevačkom samostanu u Zemunu bila su uvijek namještena dva franjevca svećenika, kako bi se udovoljilo potrebama duhovne pastve rimokatoličkih vjernika grada Zemuna - kao pomoć svjetovnom svećenstvu. Uz to su, u skladu s pravnim uređenjem redovničkih kuća, bila tamo namještena i dva redovnika brata za obavljanje kućnih poslova. Franjevački provincijal pravdao je takvo stanje i svoj zahtjev predstavkom biskupa Akšamovića Ministarstvu unutrašnjih poslova NR Srbije od 22. studenog 1948. u kojoj se poziva na ustavna prava kojima su zajamčena sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti. Da bi se ovo temeljno ustavno načelo moglo provesti u život 15 000 rimokatoličkih građana grada Zemuna, Akšamović ističe potrebu omogućavanja stalnog boravka i rada petorici svećenika i to dvojici u župi na Omladinskom trgu br. 4 i dvojici u Franjevačkom samostanu u Strossmayerovoj ulici br. 6.

⁵⁰ HDA, KOVZ, kut. 140, 10897/52.

Navodi da se u navedenom samostanu, kao i u crkvi uz taj samostan, vrše svi obredi za područje bivše rimokatoličke župe u Zemunu III. - Novi grad, kao i za područje župe i sela Surčin, koje nema niti jednoga rimokatoličkog svećenika. Također navodi da uz dvojicu svećenika, koji su potrebni u samostanu za svećeničku službu, u samostanu borave i dva redovnika laika, od kojih je jedan kuhar, a drugi vrši službu poslužnika u crkvi i službu vrtlara. Napominje da ova dvojica imaju dozvolu stalnog boravka u Zemunu, te moli da i dalje mogu tamo ostati, budući da u katoličkim samostanima navedene službe vrše uvijek laici, koji su članovi redovničke obitelji u najužem smislu pa imaju pravo na stalan boravak u smislu *Zakona o uvođenju dozvola boravka*, u kojem stoji da se dozvola za boravak izdana određenoj osobi proteže i na članove njegove uže obitelji koji žive s njime u zajednici i koje on uzdržava, pa prema tome navedeni laici spadaju u samostansku obitelj za vođenje kućanstva u samostanu.

Međutim, sporednim je putem bila saznala uprava Provincije za akt Zemaljske komisije za vjerske poslove NR Srbije u Beogradu od 10. lipnja 1949., u kojem se biskupu Akšamoviću daje obavijest od Ministarstva unutrašnjih poslova NR Srbije da se načelno odobrava boravak potrebnom broju svećenika, no s tim da to budu pripadnici biskupije biskupa Akšamovića. Ali se i dodaje da Ministarstvo naglašava da se to stajalište odnosi samo na vanjske svećenike, ali ne i na franjevce franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda sa sjedištem u Zagrebu, koji imaju svoj samostan u Zemunu. Kao razlog tome navodi se, što pripadnici te provincije stalno izražavaju svoje neprijateljsko stajalište prema državnoj vlasti i da Ministarstvo posjeduje u posljednje vrijeme čitav niz dokaza i primjera o takvom držanju i stajalištu pripadnika te provincije. Također se navodi da uprava provincije ne pokazuje ni najmanje volje za poduzimanje mjera kako bi se njezini članovi pridržavali zakonskih propisa i u bar najmanjoj mjeri pokazali svoju lojalnost prema državnim vlastima, uz napomenu da je isti slučaj i s mladeži koja je pod njihovim uticajem.

Uprava Provincije dala je u predstavi prije svega svoje objašnjenje u vezi s tvrdnjama koje su navedne u aktu Zemaljske komisije, izražavajući ogorčenje navodima koji se otvoreno kose s činjenicama da niti jedan franjevac ne dolazi u Zemun bez izričitog dekreta, blagoslova i misije biskupa Akšamovića, pod čiju nadležnost spada samostan. Ističe da zemunski franjevci ne izražavaju nikakvo neprijateljsko stajalište, što pokazuje i sama činjenica što je tadašnji upravitelj samostana nakon saslušanja kao nedužan pušten na slobodu. Izražava sumnju u vjerodostojnost mogućih dokaza za navode Zemaljske komisije, ističući da niti jedan zemunski franjevac nije izveden pred sud, niti mu je dokazana krivnja. Također izražava protivljenje navodu da uprava provincije ne svraća pozornost svojim članovima da budu lojalni građani Jugoslavije i da udovoljavaju svim građanskim obavezama, koje se ne kose s njihovom savješću, ističući da ni provincija ni samostan nemaju ni na kakvu mladež ni izravna ni neizravna utjecaja, budući da ne posjeduje nijedan zavod niti vodi bilo kakvu organizaciju mladeži.

U nastavku uprava provincije navodi da bi se i prije osvrnula na sve te navode, ali je bila zamoljena od biskupa Akšamovića da to ne čini dok ne bude riješeno pitanje zemuskog župnika Žabarovića, a kako je to pitanje povoljno riješeno, nada se, da će se i ostala pitanja povoljno riješiti. Na kraju uprava provincije moli da, budući da s jedne strane prema predstavci biskupa Akšamovića, stvarne potrebe traže u franjevačkom samostanu u Zemunu dva svećenika i dva redovnika i budući da je tamo samo jedan svećenik, a nitko drugi u načelu ne može dobiti boravak i budući da su dva redovnička brata nesposobna zbog starosti za službu, a ne može im se dati zamjena, a s druge strane postoji, prema spomenutom aktu Zemaljske vjerske komisije NR Srbije, načelna nemogućnost da se to pitanje uredi, Komisija za vjerske poslove posreduje kod Zemaljske komisije za vjerske poslove NR Srbije kako bi se izdala načelna mogućnost za stalnu dozvolu boravka namještenicima franjevačkog samostana u Zemunu. Daje obećanje da će Provincija sa svoje strane na to mjesto slati uvijek ljude bez prijekora izražavajući nadu da će se, prema primjeru rješenja danog biskupu Akšamoviću za njegove podanike, prihvatiti navedena molba i dati povoljno rješenje.⁵¹

Zaključak

Antun Akšamović, biskup bosansko-đakovački i srijemski, iako optuživan od pojedinih predstavnika komunističkih vlasti za suradnju s ustaškim režimom, izbjegao je ozbiljnije sankcije tog režima. Razlog tome može se naći u njegovom bliskom prijateljstvu s ministrom u komunističkoj vladi Hrvatske i predsjednikom hrvatske vjerske komisije, Svetozarom Ritigom, svećenikom, pripadnikom partizanskog pokreta i vjernim sljedbenikom jugoslavenske ideje. Osim zbog navedenog prijateljstva, Akšamović je simpatije komunističkih vlasti pridobio i posebnom spremnošću za rad na sređivanju crkveno-državnih odnosa, čime se izdvajao od većine ostalih biskupa. Iako je sve odluke biskupskih konferencija potpisivao i podržavao, nastojao je ublažiti njihovu primjenu u svakodnevnom radu, nastojeći ne izazivati oštre reakcije vlasti. S druge strane Akšamović je svoj povlaštenu položaj kod vlasti i Ritiga nastojao maksimalno iskoristiti da zaštiti vjerske slobode, posebice u svojoj biskupiji i u svezi sa zaštitom crkvene imovine i zahtjevima za oslobađanje osuđenika iz zatvora. U tim slučajevima imao je prilično uspjeha, dok se to ne može reći za opća pitanja vjerskih sloboda, poput vjeronauka, vjerskih škola, kao i nekih ustavnih i zakonskih odrebi o vjerskim slobodama.

U svakom slučaju može se reći da je biskup Akšamović vješto manevrirao između svojih crkvenih obveza i odnosa prema Katoličkoj crkvi nesklopa režima, često izazivajući kontradiktorna mišljenja kako među crkvenim, tako i među državnim ličnostima.

⁵¹ HDA, KOVZ, kut. 137, 58/51.

SUMMARY

THE RELATIONSHIP BETWEEN BISHOP ANTUN AKŠAMOVIĆ AND THE COMMUNIST GOVERNMENT

This work examines the relationship between Bishop Akšamović and the Yugoslavian government in Yugoslavia, especially from 1945 until 1951, the year he went into retirement, but it also until 1959, the year of his death. It features his close relationship to the President of the Croatian Religious Commission, Svetozar Ritig, whom he turned to most for support for some of the requests he directed at the state. This work also singles out some of the petitions he sent to the government which clearly demonstrate the problems the Bishop faced, and the way in which he attempted to solve them. Thanks to Ritig's support as well as his preparedness to establish a better working relationship with the government compared to the other Bishops, his petitions and requests met with more success than was common practice at the time.

Key words: Catholic Church, Communist Government, Croatian Religious Commission